

جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، شماره ۹، زمستان ۱۳۹۲

وصول مقاله: ۱۳۹۲/۲/۱۱

تأیید نهایی: ۱۳۹۲/۸/۶

صفحات: ۴۸ - ۲۹

ارزیابی گردشگری پایدار روستایی مورد شناسی: بخش سامان - شهرستان شهرکرد

ناهید اکبری سامانی^۱، دکتر سیدعلی بدری^۲، دکتر محمد سلمانی^۳

چکیده

در عصر حاضر گردشگری به طور اعم و پایداری گردشگری به طور اخص در مناطق توریستی شهری و روستایی، به یکی از مهم‌ترین مباحث در محافل علمی و آکادمیک جهان تبدیل شده است. ارزیابی وضعیت حاضر و نحوه پیشرفت به سوی پایداری گردشگری بخصوص در نواحی روستایی، باعث توسعه روستایی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، کالبدی - محیطی و نهادی می‌گردد. از طرفی رسیدن به پایداری در ابعاد مختلف آن مستلزم وجود سنجها، شاخص‌ها و الگوهای صحیح جهانی گردشگری در جهت ارزیابی و تبیین وضعیت پایداری گردشگری است. بنابراین استفاده بهینه از شاخص‌ها در زمینه توسعه گردشگری روستایی می‌تواند نقش مهمی در متنوع سازی اشتغال، کاهش تفاوت‌های درآمدی بین روستاییان و شهرنشینان، کاهش مهاجرت و توسعه زیرساخت‌ها و رضایت ساکنان محلی و افزایش سطح زندگی بشود. از این رو در تحقیق حاضر نیز پرسش اصلی این است که شاخص‌های پایدار گردشگری در نواحی روستایی بخش سامان، به لحاظ اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، محیطی - کالبدی و نهادی که منجر به ایجاد پایداری گردشگری در محیط روستایی می‌شوند، کدامند؟ بدین منظور پژوهش حاضر به روش توصیفی - تحلیلی و از نوع پیمایشی است و با تهیه پرسشنامه از دیدگاه دو گروه خانوار روستایی و مسوولان استفاده شده است. جامعه آماری بخش سامان دارای ۲۳ روستا است که ۸ روستا با ۲۸۴۸ خانوار با توجه به پتانسیل‌ها و جاذبه‌ها و موقعیت جغرافیایی آنها، ۱۵۰ خانوار (حدود ۵ درصد از مجموع کل خانوارهای هر روستا به شرطی که تعداد نمونه‌ها کمتر از ۱۵ مورد نباشد) به عنوان نمونه آماری جامعه محلی و تعداد ۲۰ نفر از مسوولان انتخاب شده‌اند. در این پژوهش پس از تکمیل پرسشنامه و سنجش اعتبار سازه‌ای با روش تحلیل عاملی و آزمون KMO و در نهایت پایایی پرسشنامه با آزمون آلفای کرونباخ، از حدود ۱۲۴ شاخص به شیوه دلفی در قالب چهار فرضیه اصلی انتخاب شد و با استفاده از روش‌های آماری همبستگی، کندال b,c، گاما، اسپیرمن در بسته آماری SPSS و نرم‌افزار EXCEL مورد بررسی قرار گرفت. بر اساس یافته‌های تحقیق، از مجموع ۴۲ شاخص اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، محیطی - کالبدی و نهادی مورد مطالعه گردشگری پایدار روستایی، ۸ شاخص از دیدگاه مردم و ۱۵ شاخص از دیدگاه مسوولان تأیید شدند. در عین حال، با تحلیل نظرات دو دیدگاه، همگرایی (همسانی) در ۲۵ شاخص و واگرایی (ناهمسانی) در ۱۷ شاخص مشاهده شده است.

کلید واژگان: گردشگری، گردشگری روستایی، ارزیابی، شاخص‌های پایداری.

nakbari1972@gmail.com

sabadri@ut.ac.it

salmanim@voila.fr

۱- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تهران

۲- دانشیار دانشکده جغرافیا و عضو قطب علمی برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه تهران (نویسنده مسوول)

۳- استادیار دانشکده جغرافیا و عضو قطب علمی برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه تهران

مقدمه

امروزه پارادایم پایداری به عنوان مسأله‌ای مهم و ضروری نمود یافته و توجه مجامع جهانی را در طول دو دهه اخیر به خود جلب کرده است. به دنبال این چالش‌های جهانی، بحث‌هایی در مورد ارتباط گردشگری و توسعه پایدار در دهه گذشته مطرح شده و گسترش یافته است (Van Der, 2005, 165). بعد از کنفرانس ریو (۱۹۹۱)، کارگاه‌ها، میزگردها و کنفرانس‌های متعددی در این زمینه برگزار شد و تلاش‌هایی برای تبیین ارتباط مفهومی گردشگری پایدار با توسعه پایدار صورت گرفت و عمده توجهات به ارتقای رویکردها و ابزارها به منظور دستیابی همه جانبه به توسعه گردشگری در عین محافظت از محیط طبیعی (یا فرهنگی) در نواحی و مقاصد گردشگری معطوف شده است. از این رو کارشناسان و صاحب‌نظران کشورهای مختلف در مطالعات توسعه گردشگری بر اهمیت و ضرورت توجه به عوامل پایداری در بخش گردشگری تأکید کردند و به منظور رفع یا تعدیل عوامل ناپایداری در فرایند برنامه‌ریزی و ارزیابی تأثیرات گردشگری به تدوین و تنظیم شاخص‌ها و معیارهایی پرداختند. نتیجه این رویکرد، ابداع و به‌کارگیری معیارها و شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری در چارچوب الگویی منظم در مناطق خاص از جمله نواحی روستایی است (Ibid, 164). برای توسعه پایداری گردشگری روستایی باید شاخص‌ها و معیارهای اثر بخش اقتصادی، ملاحظات زیست محیطی و ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی جامعه محلی را به صورت جامع در نظر گرفت. بنابراین چنین شاخص‌هایی بیشتر ابزارهایی هستند که در سطح مدیریت محلی کاربرد دارند. استفاده از چنین ابزارهایی به منظور تعیین راهبرد جدید در زمینه توسعه گردشگری روستایی می‌تواند نقش مهمی در متنوع

سازی اقتصاد جوامع روستایی داشته باشد و زمینه ساز ایجاد فرصت‌های جدیدی در نواحی روستایی از جمله ایجاد اشتغال سود آور در بخش‌های غیر کشاورزی، افزایش درآمد روستاییان، رضایت متقابل روستاییان، مشارکت مردمی و کاهش تفاوت‌های درآمدی بین روستاییان و شهرنشینان، کاهش مهاجرت روستاییان به شهرها و کم کردن مشکلات و مسائل شهرهای بزرگ بشود. البته باید اذعان داشت که گردشگری به تنهایی نمی‌تواند جوابگوی همه نیازهای روستاییان باشد و باید در ارتباط تنگاتنگ با سایر بخش‌های اقتصادی و با برنامه ریزی اصولی قرار گیرد تا بتواند نتایج و پیامدهای مناسبی در جهت توسعه و بویژه توسعه پایدار نواحی روستایی به همراه داشته باشد (رضوانی، ۱۳۸۷، مقدمه). حال، با توجه به این که کشور ایران از حیث جاذبه‌های فرهنگی، هنری، قومی، اجتماعی، تاریخی و محیطی و دارا بودن روستاهای متنوع و جذاب در زمره شگفت‌انگیزترین ممالک جهان به شمار می‌آید و همچنین با عنایت به این که حدود ۳۰ درصد جمعیت ایران طبق سرشماری نفوس و مسکن (۱۳۸۵) در مناطق روستایی زندگی می‌کنند، کشاورزی به تنهایی نمی‌تواند اشتغال و درآمد کافی را برای جمعیت روستایی فراهم آورد، بنابراین گسترش گردشگری به عنوان یک راهبرد جدید در زمینه توسعه روستایی در ایران می‌تواند ایفای نقش نماید.

بررسی و مطالعه پیشینه تحقیق حاضر نشان می‌دهد که در اکثر تحقیقات خارجی و مطالعات داخلی عمدتاً به اثرات و پیامدهای گردشگری و نقش آن در توسعه پایدار روستایی پرداخته شده و تنها در چند مورد به طور خاص بر روی شاخص‌های پایداری تأکید شده است (جدول ۱).

جدول ۱: خلاصه پژوهش‌های انجام شده در حوزه تحقیق

محقق	سال	عنوان	خلاصه پژوهش
اسماعیل قادری (رساله دکتری)	۱۳۸۲	گردشگری و توسعه پایدار روستایی	گردشگری روستایی با سه نگرش توسعه روستایی، سیاستی برای بازساخت سکونتگاه‌های روستایی، گردشگری به عنوان ابزاری برای توسعه روستایی پایدار می‌پردازد و بیان می‌کند که با توجه به ویژگی‌ها و امکانات هر کشور و هر منطقه روستایی می‌توان یکی از نگرش‌ها و یا ترکیبی از آنها را استفاده کرد.
ابوالقاسم شریفزاده و همایون مرادنژاد (مقاله)	۱۳۸۱	توسعه پایدار و گردشگری روستایی	با بررسی گردشگری روستایی به ابعاد پایداری آن پرداخته و بر نقش گردشگری در توسعه پایدار اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی تأکید می‌کنند که می‌توان با توسعه منابع انسانی و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید با سیاست‌گذاری و سرمایه‌گذاری مطلوب به اهداف و دستاوردهای مذکور برای گردشگری روستایی در رویه‌ای پایدار نائل آمد.
آناهیتا همایون (مقاله)	۱۳۷۸	اکوتوریسم در جهان سوم، موانع و دیدگاه‌ها برای رسیدن به پایداری	ضمن بررسی وضعیت اکوتوریسم در چند کشور در جهان سوم اهمیت و درآمد قابل توجه آن آشکار شد و توسعه اکوتوریسم، به عنوان یکی از شیوه‌های نوین جهانگردی می‌باید در مقیاس کوچک و در محدوده فعالیت مالکان محلی صورت بگیرد.
عبدالحمید ابراهیمی (مقاله)	۱۳۷۶	تأثیر صنعت جهانگردی بر متغیرهای اقتصادی، محیطی و اجتماعی فرهنگی ایران	با تأکید بر ویژگی‌های فرهنگی و ارزشی ایران، بر لزوم بررسی عوامل اقتصادی، اجتماعی، محیطی در توسعه پایدار گردشگری باید مورد ملاحظه قرار گیرد. همچنین اثرات مثبت و منفی گردشگری در ابعاد مختلف در ایران مورد توجه قرار گرفته است.
جنی هالند، میشل بارین و لوئیز داکسی (مقاله)	۲۰۰۳	توسعه گردشگری در نواحی روستایی فقیر و متنوع سازی تولیدات و گسترش منافع برای روستاها در اوگاندا و جمهوری چک اسلواکی	با بیان ویژگی‌های عمده مناطق روستایی از جمله گسترش فقر به توسعه گردشگری در نواحی روستایی فقیری که پتانسیل‌های بالقوه و بالفعلی جهت جذب گردشگر دارند، تأکید می‌کنند. همچنین در این تحقیق سعی شده با بررسی دو مطالعه موردی در کشور اوگاندا و جمهوری چک و اسلواکی توسعه گردشگری روستایی را به لحاظ تاریخی و مفهومی بررسی کند و در نهایت برنامه‌ها، چالش‌ها و تأثیرات گردشگری را مناطق روستایی این کشورها بیان می‌کند.
کرولین آشلی (مقاله)	۲۰۰۰	تأثیرات گردشگری بر روی معیشت روستاییان	اثرات گردشگری را بر روی معیشت روستاییان ساکن در قسمت‌های مختلف کشور نامیبیا بررسی کرده تا به دو هدف عمده دست یابد: نخست ارائه یک دورنمای سودمند از صنعت گردشگری جهت ارتقای منافع محلی با تمرکز بر روی معیشت. دوم، چگونگی افزایش اثرگذاری گردشگری بر معیشت روستاییان. همچنین "چارچوب معیشت پایدار"، مورد ارزیابی قرار گرفته است.
تایم آنوین (مقاله)	۲۰۰۰	توسعه توریسم در استونی، جاذبه‌ها، پایداری و توسعه روستایی	در مورد عوامل مؤثر در توسعه گردشگری در کشور استونی و توسعه روستایی یکپارچه و پایداری آن (گردشگری روستایی پایدار) و همچنین مزایا و منافع اقتصادی و تأثیرات اجتماعی گردشگری و این که منافع و مزایای گردشگری روستایی ممکن است کمتر برای روستاها و بیشتر در اقتصاد مناطق شهری تأثیر مثبت داشته باشد، به مطالعه پرداخته است.

محقق	سال	عنوان	خلاصه پژوهش
ریچارد و جولیا شارپلی (کتاب)	۱۹۹۷	مقدمه‌ای بر گردشگری روستایی	تا حدود زیادی مفهوم گردشگری روستایی و حدود و قلمرو آن را و نیز چگونگی برنامه ریزی گردشگری را در نواحی روستایی تبیین می‌کنند و رشد و توسعه گردشگری روستایی را به عنوان بخش مهمی از گردشگری بررسی و بر نقش گردشگری در توسعه اقتصادی - اجتماعی و بازسازی مناطق روستایی تأکید می‌کنند.
حسن آکا (مقاله)	۲۰۱۰	ارزیابی گردشگری روستایی در ترکیه با استفاده از تحلیل SWOT	در این مطالعه وضعیت گردشگری روستایی در کشور ترکیه با استفاده از مدل تحلیلی SWOT مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد ترکیه از قابلیت‌های فراوانی در زمینه گردشگری روستایی بهره‌مند است لیکن انگیزه‌ها، سرمایه‌گذاری‌ها و مشوق‌ها برای این موضوع کافی نبوده، در مقایسه با سایر مقاصد گردشگری حوزه مدیترانه از روند کندی برخوردار است. در صورت اتخاذ سیاست‌های مناسب در شرایط تغییرات گردشگری جهانی و مزیت‌ها و اولویت‌های گردشگران، ترکیه می‌تواند در کوتاه مدت به یکی از مهم‌ترین مراکز گردشگری روستایی در سطح جهانی تبدیل شود.
والنتینا کاستلانی (رساله دکتری)	۲۰۱۰	توسعه روش‌شناسی‌ها و شاخص‌ها برای ارزیابی پایداری در گردشگری و کشاورزی	محقق این تحقیق تلاش می‌کند تا برخی از جنبه‌های مهم و حیاتی در زمینه ارزیابی جامع پایداری یک سیستم تولیدی را به هنگام بررسی محدودیت‌ها و امکانات یک سیستم محلی و زنجیره تأمین کوتاه برجسته نماید. در عین حال این تحقیق نشان‌دهنده تلاش برای شناسایی ابزار مناسب یکپارچه‌ای است که بتواند مجموعه‌ای از شاخص‌های توسعه پایدار را پشتیبانی و امکان تصمیم‌گیری را ایجاد کند.

منبع: نگارندگان با استفاده از منابع مختلف

ریزی در جهت توسعه روستاهای منطقه در اختیار قرار می‌دهد.

از این رو پژوهش حاضر، در پی یافتن پاسخی درخور به این پرسش‌ها است که شاخص‌های پایدار گردشگری در نواحی روستایی بخش سامان، به لحاظ اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، محیطی- کالبدی و نهادی که منجر به ایجاد پایداری گردشگری در محیط روستایی می‌شوند، کدامند؟ بدین منظور در این تحقیق سعی شده است با مطالعه موردی بخش سامان، ارزیابی شاخص‌های گردشگری پایدار در توسعه و تحول نواحی روستایی به لحاظ اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و محیطی- کالبدی و نهادی ارائه شود و عوامل مؤثر بر توسعه و ایجاد گردشگری پایدار روستایی مورد ارزیابی قرار گیرند.

بخش سامان- شهرستان شهرکرد از توابع استان چهارمحال و بختیاری با قرارگیری در دامنه سلسله کوه‌های زاگرس، یکی از آن نواحی‌ای است که دارای قابلیت‌های زیادی برای گسترش گردشگری می‌باشد. این بخش بنابر سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ دارای ۲۳ روستا با جمعیتی برابر با ۱۹۶۸۶ نفر است و با برخورداری از پتانسیل‌های فراوان از نظر محیطی و طبیعی مانند کوهستان منحصر به فرد، هوای سالم، رودخانه زیبای زاینده رود و چشم اندازهای اطراف آن و نیز جاذبه‌های گردشگری همچون پل زمانخان، دهکده سیاحتی زاگرس و آثار تاریخی و مذهبی، بویژه در ایام تعطیل، میزبان جمعیت قابل ملاحظه‌ای است. مجموع این پتانسیل‌ها، زمینه مناسبی را برای برنامه-

مبانی نظری

امروزه گردشگری که به عنوان ابزاری برای درآمد ملی و یکی از اشکال اقتصادی و ارکان توسعه پایدار تلقی می‌شود، اشکال مختلفی دارد (Rattanasuwongchai, 1998, 2). یکی از اشکال آن به عنوان گردشگری روستایی با هدف توسعه پایدار جوامع محلی، به یکی از مشاغل مدرن در مناطق روستایی ارتقا یافته است (Walpole, 2000, 5). توسعه پایدار از دهه ۱۹۸۰ مورد توجه صاحب نظران واقع شده، اما توجه به گردشگری از دهه ۶۰ با شناسایی تأثیر بالقوه گردشگری انبوه^۱ و توجه به تأثیر فعالیت‌های گردشگری بر اقتصاد، محیط زیست، اجتماع و فرهنگ آغاز شد (Choi, 2003, 7). این روند در دهه ۱۹۷۰ با شکل‌گیری و پیدایش مفهوم گردشگری سبز^۲ ادامه یافت و بیشتر بر حفاظت از منابع طبیعی و سایر منابع گردشگری برای استفاده دائم نسل فعلی و نسل‌های آینده معطوف گردید. بر این مبنا در سال ۱۹۹۲ در کنفرانس ریو بویژه در قطعنامه ۲۱ آن برای تحقق رهیافت توسعه پایدار گردشگری (STD)^۳ و ارزیابی پیامدهای آن بر جوامع میزبان اقتصادی و به منظور تحقق رهیافت جدیدی از گردشگری پایدار، ارزیابی عوامل محیطی، فرهنگی و اقتصادی متأثر از عملیات گردشگری، اندازه‌گیری موفقیت در دستیابی به توسعه پایدار گردشگری در سطح ملی، منطقه‌ای و محلی، ارزیابی همکاری و مشارکت تمام بخش‌های جامعه به منظور دستیابی به توسعه پایدار گردشگری و مواردی از این دست از سوی WTO^۴ و WTTC^۵ ارائه شد که مورد توجه برنامه‌ریزان و پژوهشگران قرار گرفت. بنابراین پذیرفته‌شده‌ترین رهیافت برای پایداری گردشگری روستایی، به کارگیری سنجه‌ها و شاخص‌ها است (Bell & Morse, 2003, 16). بنا بر تعریف سازمان جهانی گردشگری، «شاخص‌های پایداری،

مجموعه‌ای از سنجه‌های مختلف است که به تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان برای اصلاح فعالیت‌ها و فرایندهای توسعه گردشگری روستایی کمک می‌کند و می‌تواند به عنوان ابزاری برای مدیریت برنامه‌های موجود و چارچوبی برای طراحی فعالیت‌های آینده عمل کند» (WTO, 1996). با این توصیف می‌توان گفت که در مفهوم توسعه پایدار گردشگری روستایی، شاخص‌ها مجموعه اطلاعاتی هستند که صریحاً به منظور استفاده منظم برای ارزیابی تغییرات در سرمایه‌هایی که برای مدیریت و توسعه گردشگری نقش راهبردی دارند، انتخاب می‌گردند. این شاخص‌های ارزیابی، به صورت کمی و کیفی همانند اعداد خام، درصد، ضریب، توصیف‌های کمی، وجود یا فقدان عناصر مشخص درباره موضوعات اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و محیطی هستند (Yunis, 2004, 6). برای توسعه پایدار گردشگری روستایی باید شاخص‌های اثربخش اقتصادی، ملاحظات زیست‌محیطی و ارزش‌های فرهنگی- اجتماعی جامعه محلی را به صورت جامع در نظر گرفت. برخی از خط‌مشی‌ها و توصیه‌های مراکز و صاحب‌نظران از جمله؛ WTO، موفی (۱۹۹۴)، مک کول و واتسون (۱۹۹۴)، مونت و موفورت (۱۹۹۸) و ساریوک (۱۹۹۶) به عنوان شاخص‌هایی برای پایداری گردشگری و گردشگری پایدار ارائه شده است (رضوانی، ۱۳۸۷: ۱۴۶).

در جمع‌بندی مطالب فوق می‌توان گفت که از جمله اهداف گردشگری پایدار روستایی این است که تعادل و توازن میان اقتصاد، اجتماع و محیط زیست روستایی فراهم شود تا علاوه بر بهبود و رشد اقتصادی، امکان حفاظت و نگهداشت منابع طبیعی روستایی و محیط زیست برای آیندگان نیز فراهم گردد و از تأثیرات مخرب گردشگری در این مناطق بکاهد (شریف‌زاده و مرادنژادی، ۱۳۸۱: ۵۵). از این رو برای رسیدن به این اهداف مهم ضروری است با شناسایی شاخص‌ها و معرف‌های توسعه پایدار گردشگری در وضعیت فعلی آن، ارزیابی علمی و دقیقی از وضعیت شاخص‌های پایداری در ابعاد مختلف (اقتصادی،

1. Mass Tourism
2. Green Tourism
3. Sustainable Tourism Development
4. World Trade Organization
5. World Travel & Tourism Council

اجتماعی- فرهنگی، محیطی- کالبدی و مدیریتی و نهادی) به عمل آید تا پایداری و ناپایداری گردشگری مورد سنجش قرار گیرد.

روش‌شناسی تحقیق

از آنجا که هدف اصلی پژوهش، ارزیابی شاخص‌های پایدار گردشگری روستایی در بخش سامان است، این پژوهش با استفاده از روش‌شناسی توصیفی و تحلیلی به شیوه پیمایشی از طریق تهیه پرسشنامه و نظرسنجی از دو گروه، خانوار روستایی و مسوولان، انجام شده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات با به کارگیری نرم‌افزارهای SPSS و EXCEL از آماره‌های همبستگی استفاده شده است. در این پژوهش برای انتخاب شاخص‌های توسعه گردشگری روستایی، با مروری بر مطالعاتی که قبلاً توسط سازمان‌های بین‌المللی و کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه صورت گرفته است، ابتدا طیف گسترده‌ای از شاخص‌ها (حدود ۱۲۴ شاخص) انتخاب شد و در مرحله بعد مشخص شد که اولاً برخی از حیث مفهوم نزدیک به هم بوده و ثانیاً برخی دیگر نیز مربوط به مناطق خاص بوده‌اند و در کشور ما کاربرد ندارند. با روش دلفی و نظرات صاحب‌نظران و خبرگان، پرسشنامه شاخص‌ها در دو مرحله تهیه گردید و با خلاصه سازی و ادغام آنها در نهایت شاخص‌های انتخابی به ۴۲ مورد رسید که در قالب چهار فرضیه اصلی در ابعاد چهارگانه، تعداد ۱۱ شاخص از بعد اقتصادی، ۱۴ شاخص از بعد اجتماعی- فرهنگی، ۱۲ شاخص از بعد کالبدی- محیطی و ۵ شاخص از بعد نهادی انتخاب شدند و سپس در قالب پرسشنامه و با انجام مطالعات پیمایشی به نظرسنجی از این دو گروه مشارکت‌کننده پرداخته شد. تجزیه و تحلیل‌های آماری مانند ضریب همبستگی کندال b,c، اسپیرمن و گاما بین گردشگری

پایدار روستایی به عنوان متغیر مستقل (در قالب یک سوال) و شاخص‌های پایداری گردشگری روستایی به عنوان متغیر وابسته (در قالب ۴۲ سوال) صورت گرفت. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش از دو گروه تشکیل شده که عبارتند از: ۲۰ نفر از مسوولان دستگاه‌ها و نهادهای مرتبط با روستاها و خانوارهای روستایی ساکن در ۲۳ روستای بخش سامان که از این تعداد، ۸ روستا با توجه به پتانسیل‌ها و جاذبه‌ها و موقعیت جغرافیایی آنها انتخاب گردید. تعداد خانوارهای این روستاها، ۲۸۴۸ خانوار بوده است که ۱۵۰ خانوار (حدود ۵ درصد از مجموع کل خانوارهای هر روستا به شرطی که تعداد نمونه‌ها کمتر از ۱۵۰ مورد نباشد) به عنوان نمونه آماری جامعه محلی انتخاب شده‌اند (جدول ۲).

از آنجا که هدف از این پژوهش بررسی و ارزیابی شاخص‌های پایدار گردشگری روستایی به لحاظ اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، محیطی- کالبدی و نهادی برای ایجاد گردشگری پایدار در نواحی روستایی بخش سامان است، شاخص‌های پایدار گردشگری روستایی از طریق روش‌های آماری (همبستگی) مورد بررسی قرار گرفت. در نهایت، دیدگاه‌های دو گروه شرکت‌کننده و هم‌گرایی و واگرایی نظرات آنها مورد مقایسه، شناسایی و ارزیابی قرار می‌گیرد.

جدول ۲: جامعه آماری و تعیین حجم نمونه خانوارهای روستایی بخش سامان

نام دهستان	تعداد روستا	تعداد روستاهای انتخاب شده	نام روستاهای نمونه	تعداد جمعیت	تعداد خانوار ساکن	جامعه آماری نمونه
سامان	۱۳	۵	چم جنگل	۲۲۱	۵۸	۱۵
			چم چنگ	۱۴۵۵	۳۶۹	۱۵
			ایلیگی	۴۴۳	۱۲۰	۱۵
			شوراب صغیر	۲۷۴۴	۶۹۴	۲۵
			چلوان	۷۱۸	۱۹۹	۱۵
هوره	۱۰	۳	مارکده	۱۳۴۸	۳۹۲	۲۰
			یاسه چا	۷۰۲	۲۲۲	۱۵
			هوره	۲۸۲۴	۷۹۴	۳۰
جمع کل	۲۳	۸		۱۰۴۶۵	۲۸۴۸	۱۵۰

منبع: پرسشنامه

معرفی محدوده مطالعه شده

نواحی روستایی بخش سامان شهرستان شهرکرد را کوه‌ها و تپه‌ها، مزارع و باغ‌ها، منابع آبی فراوان، بافت با ارزش روستایی، اماکن متبرکه و آداب و رسوم محلی و چشم انداز زیبا تشکیل می‌دهد.

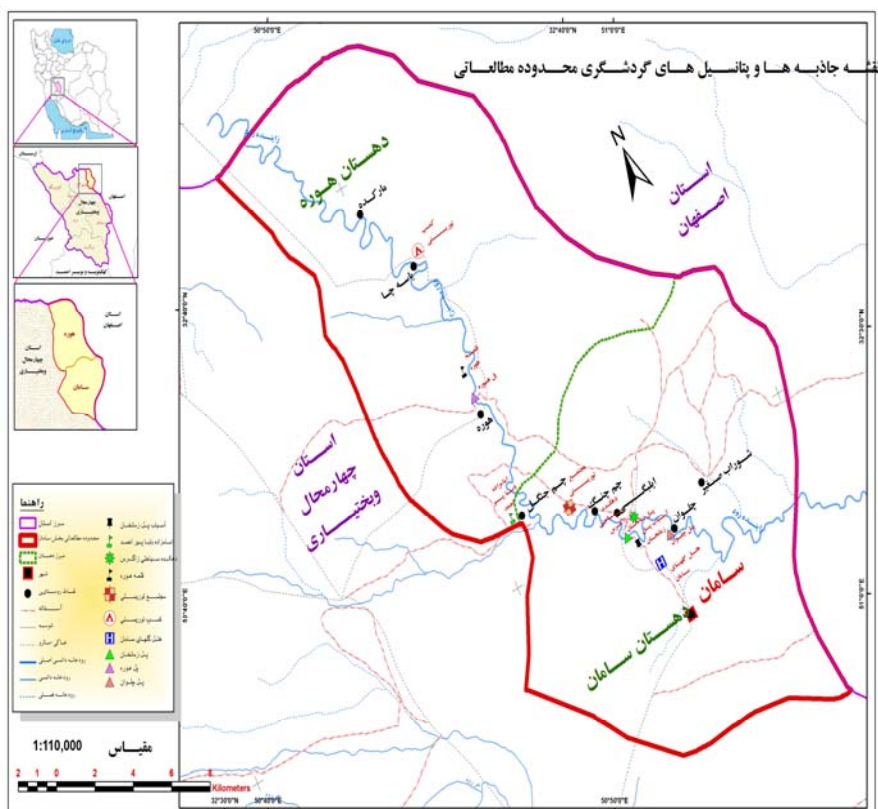
جاذبه‌های گردشگری بخش سامان به این شرح است: پل زمانخان که ساخت اولیه آن به دوره ساسانیان باز می‌گردد، یک آسیاب دیدنی جنب پل زمانخان، دهکده سیاحتی زاگرس که دارای واحدهای اقامتی زیبا و مشرف به زاینده رود و پل زمانخان است و در مجاورت این پل بنا شده است، جاده آسفالت، واحدهای اقامتی و پذیرایی (هتل گل‌های سامان، فرح پهلوی سابق و مجتمع توریستی) پارکینگ، سکوی نشیمن، وجود پمپ بنزین سامان (در فاصله دو کیلومتری)، آب آشامیدنی، امکانات برای بازی کودکان، فضای سبز، پل تاریخی هوره که یکی از کم‌نظیرترین ابنیه تاریخی عهد صفوی در چهارمحال و بختیاری است. این پل که در مجاورت روستای هوره روی رودخانه زاینده رود احداث شده، دو روستای هوره و سوادجان در بخش سامان را به هم متصل می‌کند. این پل با هفت دهنه با سبک معماری سنتی و با سنگ و سیمان ساخته شده است. قلعه تاریخی هوره به دوران رضا شاه مربوط می‌شود و حدود ۸۰ سال پیش ساخته شده است. این قلعه کاربری حفاظتی داشته است.

برای سنجش اعتبار پرسشنامه (مردم و مسوولان) نیز از روش اعتبار سازه‌ای^۱ از نوع تحلیل عاملی^۲ با بهره‌گیری از آزمون آماری KMO^۳ استفاده شده است؛ بدین صورت که پس از تنظیم پرسشنامه و طراحی سوالات لازم برای شاخص‌های تحقیق، هر یک از سوالات مورد آزمون قرار گرفت و بر این اساس، اعتبار سازه‌ای شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، محیطی- کالبدی و نهادی بین ۰/۵۵-۰/۸۰ سنجش شد. بدین ترتیب با توجه به مناسب تشخیص داده شدن میزان همبستگی، عامل اصلی انتخاب سوالات برای سنجش شاخص‌ها تعیین گردید. بعد از پیش آزمون مقدماتی و به منظور تعیین پایایی، در تمام سوالات مربوط به هر یک از شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، محیطی- کالبدی و نهادی در قالب طیف لیکرت با گزینه‌های (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم، خیلی کم) ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد که در بررسی نهایی این مقدار برای هر یک از شاخص‌ها در پرسشنامه مردم ۰/۸۵ و برای پرسشنامه مسوولان ۰/۹۲ به دست آمد.

1. Construct validity
2. Factor analysis
3. Koiser Meyer Olkin

گرفته شده است. این همه آینده خوبی را از نظر گردشگری برای این شهر نوید می‌دهند. طرح ساخت مجموعه‌ای از خانه‌های ویلایی نیز در دست تهیه است. علاوه بر این جاذبه‌ها، پتانسیل‌های گردشگری دیگری نیز در این محدوده وجود دارد.

آستانه امامزاده بابا پیر احمد از نوادگان حضرت امام موسی ابن جعفر^(۴) در روستای چم جنگل ۱۲ کیلومتری شهر سامان و در کنار جاده سامان - هوره قرار دارد. مصالح به کار رفته در آن آجر و گچ است و تاریخ ساخت آن به دوره قاجاریه برمی‌گردد. طرح دریاچه مصنوعی که در مسیر رودخانه زاینده رود در نظر

شکل ۱. نقشه جاذبه‌ها و پتانسیل‌های گردشگری بخش سامان

ترسیم: نگارندگان

یافته‌های تحقیق

در تحقیق حاضر شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، محیطی- کالبدی و نهادی گردشگری پایدار در روستاهای بخش سامان، مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته‌اند. بدین منظور برای تحلیل آثار اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، محیطی- کالبدی و نهادی از شاخص‌های مرتبط در ابعاد چهارگانه ذیل (در قالب چهار فرضیه اصلی) بهره گرفته شده است:

الف) بعد اقتصادی

همان طوری که ذکر شد، یکی از عوامل اصلی که در اکثر ارزیابی‌های به عمل آمده از توسعه گردشگری در نواحی روستایی بدان تأکید شده، تأثیرات اقتصادی است. در حقیقت گردشگری به عنوان یک عامل اقتصادی عمده و بسیار مؤثر در سال‌های اخیر مورد توجه فراوان قرار گرفته است. با توجه به فرضیه اصلی اول:

- توزیع درآمد، فرصت‌های شغلی و فقرزدایی توسط سه متغیر (جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی، افزایش درآمد شاغلان (مستقیم و غیرمستقیم) در بخش گردشگری، افزایش قدرت خرید جامعه محلی)؛
 - تقویت اقتصادی، نشاط و تنوع بخشی طولانی مدت و کاهش آسیب پذیری اقتصادی توسط سه متغیر (ایجاد بنگاه‌های اقتصادی کوچک و متوسط (SME) ها) محلی مربوط به گردشگری در مقصد، فعالیت‌ها و مکان‌های ارائه دهنده خدمات گردشگری که در طول سال فعال هستند، افزایش حمایت از سرمایه گذاران کوچک محلی، ارائه بیمه، اعتبار). این موارد از طریق آزمون و تحلیل‌های آماری برای هر یک از آنها صورت می‌گیرد (جدول ۳).

H^0 = بین پایداری گردشگری در نواحی روستایی و شاخص‌های اقتصادی گردشگری پایدار در نواحی روستایی رابطه معناداری وجود ندارد.
 H_1 = بین پایداری گردشگری در نواحی روستایی و شاخص‌های اقتصادی گردشگری پایدار در نواحی روستایی رابطه معناداری وجود دارد.
 و با تبیین فرضیات، سعی شده تأثیرات اقتصادی گردشگری پایدار روستایی با اهداف زیر بررسی گردد:
 اشتغال و درآمد توسط پنج متغیر (کاهش نرخ بیکاری فصلی و دائمی، اشتغال زنان در مشاغل گردشگری، جذب شاغلان ماهر و صلاحیت‌دار در گردشگری، افزایش رضایت جامعه محلی از میزان درآمد حاصل از گردشگری، افزایش فرصت‌های شغلی جوانان در بخش گردشگری)؛

جدول ۳: شاخص‌های اقتصادی ارزیابی پایداری گردشگری روستایی

هدف اصلی	اهداف اقتصادی	شاخص‌های اقتصادی	Sig. (مردم)	نتیجه آزمون	Sig. (مسوولان)	نتیجه آزمون	مقایسه دو دیدگاه
بعد اقتصادی ارزیابی شاخص‌های گردشگری پایدار از	اشتغال و درآمد (کمیت و کیفیت)	کاهش نرخ بیکاری فصلی و دائمی	۰.۰۲	رد H_0	۰.۴۲	تائید H_0	واگرایی
		اشتغال زنان در مشاغل گردشگری	۰.۲۶	تائید H_0	۰.۴۸	تائید H_0	همگرایی
		جذب شاغلان ماهر و صلاحیت دار در گردشگری	۰.۵۸	تائید H_0	۰.۰۰	رد H_0	واگرایی واکرایی
		افزایش رضایت جامعه محلی از میزان درآمد حاصل از گردشگری	۰.۵۳	تائید H_0	۰.۱۳	تائید H_0	همگرایی
		افزایش فرصت‌های شغلی جوانان در بخش گردشگری	۰.۶۸	تائید H_0	۰.۷۸	تائید H_0	همگرایی
	توزیع درآمد، فرصت‌های شغلی، کاهش فقر و فقرزدایی	جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی	۰.۱۰۶	تائید H_0	۰.۱۳۱	تائید H_0	همگرایی
		افزایش درآمد شاغلان (مستقیم و غیرمستقیم) در بخش گردشگری	۰.۲۸	تائید H_0	۰.۰۱۸	رد H_0	واگرایی
		افزایش قدرت خرید جامعه محلی	۰.۱۴۶	تائید H_0	۰.۰۱۶	رد H_0	واگرایی واکرایی
		ایجاد بنگاه‌های اقتصادی کوچک و متوسط محلی گردشگری در مقصد	۰.۵۹۲	تائید H_0	۰.۸۷۹	تائید H_0	همگرایی
		فعالیت‌ها و مکان‌های ارائه دهنده خدمات گردشگری در طول سال	۰.۰۰۳	رد H_0	۰.۱۲۷	تائید H_0	واگرایی واکرایی
افزایش حمایت از سرمایه‌گذاران کوچک محلی (ارائه بیمه، اعتبار)	۰.۹۷۳	تائید H_0	۰.۰۰	رد H_0	واگرایی		

* نتایج بر اساس آزمون‌های آماری کندال b ، c ، گاما و اسپیرمن می‌باشد.

افزایش حمایت از سرمایه‌گذاران کوچک محلی، مورد تأیید قرار گرفته، اما از نظر مردم فرض H^0 (فقدان رابطه بین این دو متغیر) تأیید شده است. این بدان معنا است که چهار شاخص فوق از دیدگاه مسوولان برای ایجاد گردشگری پایدار وجود دارد، ولی از نظر مردم چنین نیست و این شاخص‌ها که برای ایجاد گردشگری پایدار لازم و ضروری است، در منطقه موجود نمی‌باشند.

ب) بعد اجتماعی - فرهنگی

توسعه گردشگری در یک منطقه روستایی، موجب تغییرات اجتماعی - فرهنگی آن منطقه می‌شود. بنابراین با توجه به فرضیه دوم:

H^0 = بین پایداری گردشگری در نواحی روستایی و شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی گردشگری پایدار در نواحی روستایی رابطه معناداری وجود ندارد.

$H1$ = بین پایداری گردشگری در نواحی روستایی و شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی گردشگری پایدار در نواحی روستایی رابطه معناداری وجود دارد.

سعی شده تا تأثیرات اجتماعی - فرهنگی گردشگری پایدار روستایی با اهداف زیر مورد آزمون قرار گیرند:

- احساس رضایت جامعه محلی توسط پنج متغیر (افزایش ماندگاری افراد محلی ناشی از زیرساخت‌های جدید و اشتغال‌زایی گردشگری در منطقه، رضایت ساکنان محلی از ورود خدمات و زیرساخت‌های جدید ناشی از گردشگری در روستا، افزایش سطح توسعه مکان زندگی و رفاه اجتماعی به لحاظ آموزش، بهداشت، مسکن، افزایش سطح آگاهی و دانش عمومی مردم نسبت به محیط زندگی خود، کاهش مهاجرت جامعه محلی با استفاده از امکانات و فرآورده‌های خدماتی گردشگری)؛

- حمایت و حراست از الگوهای اجتماعی و میراث فرهنگی توسط سه متغیر افزایش اقدامات و برنامه‌های انجام گرفته در مسیر حفاظت از ارزش‌ها و الگوهای

آزمون بعد اقتصادی با استفاده از ۱۱ شاخص در قالب ۱۱ سوال در پرسشنامه مطرح و از دو دیدگاه مورد بررسی قرار گرفت. آزمون و نتایج کلی آن در جدول شماره ۳ نشان داده شده است. آزمون معناداری مورد بررسی شاخص‌های اقتصادی در سطح آلفا ۰.۰۵ نشان می‌دهد که در ۵ متغیر اشتغال زنان در مشاغل گردشگری، افزایش رضایت جامعه محلی از میزان درآمد حاصل از گردشگری، افزایش فرصت‌های شغلی جوانان در بخش گردشگری، جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی، ایجاد بنگاه‌های اقتصادی کوچک و متوسط محلی (SME ها) مربوط به گردشگری در مقصد، دیدگاه مردم و مسوولان از همسانی برخوردار است؛ به طوری که میزان احتمال محاسبه شده در هر دو جامعه بزرگ‌تر از ناحیه رد در سطح آلفا ۰.۰۵ است. لذا می‌توان گفت که فرض H^0 مبنی بر این که ۵ متغیر اخیر که برای ایجاد پایداری گردشگری روستایی لازم و ضروری می‌نماید، از نظر هر دو دیدگاه در روستاهای مورد مطالعه لحاظ نشده و وجود ندارد اما در ۶ متغیر دیگر از نظر دو گروه مشارکت‌کننده ناهمسانی دیده می‌شود. از دیدگاه مردم، با رد فرض H^0 ، وجود رابطه گردشگری با دو متغیر کاهش نرخ بیکاری فصلی و دایمی و فعالیت‌ها و مکان‌های ارایه‌دهنده خدمات گردشگری که در طول سال فعال هستند، مورد تأیید قرار گرفته، اما از نظر مسوولان فرض H^0 (فقدان رابطه بین دو متغیر) تأیید شده است. این بدان معنا است که از دیدگاه مردم بین دو شاخص یادشده برای ایجاد گردشگری پایدار ارتباطی وجود ندارد، ولی از نظر مسوولان این دو شاخص برای ایجاد گردشگری پایدار لازم و ضروری است و در منطقه وجود دارد. همچنین با توجه به نتایج این آزمون‌ها، با رد فرض H^0 ، از دیدگاه مسوولان گردشگری رابطه با چهار متغیر جذب شاغلان ماهر و صلاحیت‌دار در گردشگری، افزایش درآمد شاغلان (مستقیم و غیرمستقیم) در بخش گردشگری، افزایش قدرت خرید جامعه محلی و

به منظور آزمون بعد اجتماعی- فرهنگی از ۱۴ شاخص استفاده گردیده که در قالب ۱۴ سوال در پرسشنامه مطرح شده است و از دو دیدگاه مورد بررسی قرار گرفته که نتایج آزمون این شاخص‌ها در جدول ۴ نشان داده شده است. با توجه به نتایج آزمون معناداری شاخص‌های مورد بررسی از بعد اجتماعی- فرهنگی در سطح آلفا ۰.۰۵ نشان می‌دهد که در دو متغیر افزایش سطح آگاهی و دانش عمومی مردم نسبت به محیط زندگی خود، افزایش اقدامات و برنامه‌های انجام گرفته در جهت حفاظت از ارزش‌ها و الگوهای فرهنگی-تاریخی، فرضیه H۱ مبنی بر وجود رابطه معنادار میان دو متغیر فوق و ایجاد گردشگری پایدار در روستاهای مورد مطالعه، دیدگاه مردم و مسوولان از همسانی برخوردار است و این بدان معنا است که دو متغیر فوق که برای ایجاد گردشگری پایدار روستایی ضروری‌اند، از نظر هر دو دیدگاه در روستاهای مورد مطالعه وجود دارد.

فرهنگی- تاریخی، افزایش حمایت از گسترش فعالیت‌های فرهنگی- محلی (صنایع دستی، موسیقی، غذیه)، تقویت و حفظ آداب و رسوم و مراسم سنتی و فرهنگی منحصر به فرد روستایی؛
- مشارکت اجتماعی توسط دو متغیر (مشارکت مردم در اجرای طرح‌ها و برنامه‌های توسعه گردشگری، مشارکت ساکنان محلی در حفظ و افزایش گردشگران و زیرساخت‌های گردشگری)؛
- خدمات اجتماعی و کیفیت دستاوردهای گردشگری توسط چهار متغیر، ایجاد و افزایش خدمات و زیرساخت‌های کالبدی و محیطی ایجادشده توسط گردشگری در مقصد (جاده، حمل و نقل و سایر خدمات)، افزایش سهولت دسترسی از طریق زیرساخت‌های گردشگری به روستاها (جاده، حمل و نقل)، افزایش کیفیت خدمات اسکان، غذا، حمل و نقل و سایر خدمات گردشگری، در دسترس بودن خدمات اسکان، غذا، حمل و نقل کالاها و فرآورده‌های گردشگری محلی.

جدول ۴: شاخص‌های اجتماعی- فرهنگی ارزیابی پایداری گردشگری روستایی

هدف اصلی	مؤلفه‌های اجتماعی	شاخص‌های اجتماعی- فرهنگی	Sig. (مردم)	نتیجه آزمون	Sig. مسوولان	نتیجه آزمون	مقایسه دو دیدگاه
ارزیابی شاخص‌های گردشگری پایداری اجتماعی- فرهنگی	احساس رضایت جامعه محلی	افزایش ماندگاری افراد محلی ناشی از زیرساخت‌های جدید و اشتغال‌زایی گردشگری	۰.۰۰۲	رد H°	۱	تائید H°	واگرایی
		رضایت ساکنان محلی از ورود خدمات و زیرساخت‌های جدید ناشی از گردشگری	۰.۰۰۲	رد H°	۱	تائید H°	واگرایی
		افزایش سطح توسعه مکان زندگی و رفاه اجتماعی به لحاظ آموزش، بهداشت، مسکن	۰.۰۰	رد H°	۰.۰۷	تائید H°	واگرایی
		افزایش سطح آگاهی و دانش عمومی مردم نسبت به محیط زندگی خود	۰.۰۰	رد H°	۰.۰۲۳	رد H°	همگرایی
		کاهش مهاجرت جامعه محلی با استفاده از امکانات و فرآورده‌های خدماتی گردشگری	۰.۱۲	تائید H°	۰.۰۵۴	تائید H°	همگرایی
حمایت و حراست از الگوهای اجتماعی و میراث فرهنگی	افزایش اقدامات و برنامه‌ها به منظور حفاظت ارزش‌ها و الگوهای فرهنگی و تاریخی	۰.۰۳۴	رد H°	۰.۰۱۱	رد H°	همگرایی	
	افزایش حمایت از گسترش فعالیت‌های فرهنگی، محلی (صنایع دستی، موسیقی، غذیه)	۰.۴۰۷	تائید H°	۰.۳۹۸	تائید H°	همگرایی	

تأیید H°	تأیید H°	۰.۲۱۱	تقویت و حفظ آداب و رسوم و مراسم سنتی و فرهنگی منحصر به فرد روستایی	مشارکت جماعی
همگرایی	۰.۱۵۷	۰.۴۷۱	مشارکت مردم در اجرای طرح‌ها و برنامه‌های توسعه گردشگری	
همگرایی	۰.۴۱۳	۰.۸۸	مشارکت ساکنان محلی در حفظ و افزایش گردشگران و زیرساخت‌های گردشگری	
تأیید H°	رد H°	۰.۰۰	ایجاد و افزایش خدمات و زیرساخت‌های کالبدی و محیطی ایجادشده ناشی از گردشگری	توسعه زیرساخت‌های محلی خدمات اجتماعی و کیفیت دستاوردها
واگرایی	۰.۰۰	۰.۱۸۳	افزایش سهولت دسترسی از طریق زیرساخت‌های گردشگری به روستاها	
همگرایی	تأیید H°	۰.۸۰۶	افزایش کیفیت خدمات اسکان، غذا، حمل و نقل و سایر خدمات گردشگری	
همگرایی	تأیید H°	۰.۱۵۷	در دسترس بودن خدمات اسکان، غذا، حمل و نقل و کالاها و فرآورده‌های محلی	
تأیید H°	رد H°	۰.۰۲۲	۰.۹۸۷	
واگرایی	۰.۰۲۲	۰.۹۸۷		

* نتایج بر اساس آزمون‌های آماری کندال b ، c ، گاما و اسپیرمن می‌باشد.

لحاظ نگردیده و وجود ندارد. اما در شش متغیر دیگر، از نظر دو گروه مشارکت کننده ناهمسانی دیده می‌شود به طوری که از دیدگاه مردم، سه متغیر افزایش ماندگاری افراد محلی ناشی از زیرساخت‌های جدید و اشتغال‌زایی گردشگری در منطقه، رضایت ساکنان محلی از ورود خدمات و زیرساخت‌های جدید ناشی از گردشگری در روستا، افزایش سطح توسعه مکان زندگی و رفاه اجتماعی به لحاظ آموزش، بهداشت، مسکن با رد فرض H° ، مورد تأیید قرار گرفته اما از نظر مسوولان فرض H° (فقدان رابطه متغیرها) تأیید شده است این بدان معناست که از دیدگاه مردم این سه شاخص که برای ایجاد گردشگری پایدار موثرند، در روستاهای مورد مطالعه وجود دارد ولی از نظر مسوولان چنین نیست. همچنین با توجه به نتایج این آزمون‌ها، از دیدگاه مسوولان، سه متغیر مشارکت ساکنان محلی در حفظ و افزایش گردشگران و زیرساخت‌های گردشگری، ایجاد و افزایش خدمات و زیرساخت‌های کالبدی و محیطی ایجاد شده توسط صنعت گردشگری در مقصد (جاده، حمل و نقل)، در

همچنین در شش متغیر کاهش مهاجرت جامعه محلی با استفاده از امکانات و فرآورده‌های خدماتی گردشگری، افزایش حمایت از گسترش فعالیت‌های فرهنگی محلی (صنایع دستی، موسیقی، غذایی)، تقویت و حفظ آداب و رسوم و مراسم سنتی و فرهنگی منحصر به فرد روستایی، مشارکت مردم در اجرای طرح‌ها و برنامه‌های توسعه گردشگری، افزایش سهولت دسترسی از طریق زیرساخت‌های گردشگری به روستاها (جاده، حمل و نقل، افزایش کیفیت خدمات اسکان، غذا، حمل و نقل و سایر خدمات گردشگری)، نتایج حاصل مبین این مطلب است که دیدگاه مردم و مسوولان باز هم از همسانی برخوردار است. به طوری که در هر دو جامعه میزان احتمال محاسبه شده با ۹۵٪ اطمینان بزرگ‌تر از ناحیه رد در سطح آلفا ۰/۰۵ است. لذا نمی‌توان از دیدگاه مردم و مسوولان، فرض H° را به نفع H_1 رد نمود و پذیرفت که رابطه معناداری بین آنها وجود دارد. به عبارت دیگر از نظر هر دو گروه مشارکت کننده، شش شاخص مذکور برای ایجاد یک گردشگری پایدار در روستاهای مورد مطالعه

- استفاده بهینه از منابع طبیعی و حفظ اکوسیستم‌ها و تنوع زیست‌محیطی و جاذبه‌های محیطی توسط پنج متغیر (گسترش اراضی متعلق به فعالیت‌های گردشگری مانند خانه‌های دوم و ویلاقی، تغییر کاربری اراضی در اثر فعالیت‌های گردشگری برای ایجاد هتل یا پارک آبی، افزایش فضاهای تفریحی و ورزشی، ایجاد فضاهای درمانی و بهداشتی، کاهش اراضی زیر کشت محصولات کشاورزی و اختصاص آن به فعالیت‌های گردشگری)؛

- حفظ آستانه ظرفیت و تحمل محیطی، مخاطرات محیطی و زمین‌ساخت توسط پنج متغیر حفظ اکوسیستم‌ها، پارک‌های ملی و مناطق حفاظت‌شده، حفظ و نگهداری گونه‌های گیاهی بر اساس استانداردهای محیطی، توسعه و افزایش اقامتگاه‌ها، هتل‌ها و مراکز مهمانپذیر، افزایش امکانات اساسی و رفاهی برای بازدیدکنندگان (آبریزگاه، کترینگ، پارکینگ)، کاهش سایت‌های مناطق گردشگری واقع در مناطق خطرناک و ریسک‌پذیر؛

- مدیریت مواد زاید و سیستم فاضلاب توسط دو متغیر (ایجاد مکان‌های گردشگری برخوردار از سیستم جمع‌آوری و دفع صحیح فاضلاب، بهینه‌سازی طرح‌های مدیریت فاضلاب) مورد آزمون قرار می‌گیرند

دسترس بودن خدمات اسکان، غذا، حمل و نقل و کالاها و فرآورده‌های گردشگری محلی با فرض H^0 ، مورد تأیید قرار گرفته اما از نظر مردم فرض H^0 (فقدان رابطه بین متغیرها) تأیید و فرض H_1 (وجود رابطه بین متغیرها) رد شده است.

ج) بعد محیطی- کالبدی

هر مکان یا منطقه‌ای که صنعت گردشگری در آن توسعه یابد و در آن بر روی گردشگران گشوده شود، خواه ناخواه تحت تأثیر آمد و رفت، ساخت و ساز تأسیسات و ایجاد تجهیزات گردشگری قرار می‌گیرد؛ بنابراین گردشگری موجب تغییر و تحول چشم اندازهای طبیعی و انسانی می‌شود و در نهایت موجب پایداری گردشگری در مناطق روستایی می‌گردد. بدین ترتیب در این قسمت برای بررسی تغییرات محیطی ناشی از گردشگری در روستاهای مورد مطالعه، سعی شده تا از طریق فرضیه سوم:

H^0 = بین پایداری گردشگری در نواحی روستایی و شاخص‌های کالبدی- محیطی گردشگری پایدار در نواحی روستایی رابطه معنا داری وجود ندارد.

H_1 = بین پایداری گردشگری در نواحی روستایی و شاخص‌های کالبدی- محیطی گردشگری پایدار در نواحی روستایی رابطه معنا داری وجود دارد.

و با تبیین آن، تأثیرات محیطی- کالبدی گردشگری پایدار روستایی با هدف:

جدول ۵: شاخص‌های محیطی - کالبدی ارزیابی پایداری گردشگری روستایی

مفهوم اصلی	اهداف محیطی - کالبدی	شاخص‌های محیطی - کالبدی	Sig. (مردم)	نتیجه آزمون	Sig. (مسوولان)	نتیجه آزمون	مقایسه دو دیدگاه
ارزیابی شاخص‌های گردشگری پایدار محیطی - کالبدی	استفاده بهینه از منابع طبیعی و حفظ اکوسیستم و تنوع زیست محیطی و جاذبه‌های محیطی	گسترش اراضی متعلق به فعالیت‌های گردشگری (خانه-های دوم و ویلاقی)	۰.۳۴۴	تائید H ^۰	۰.۱۲۷	تائید H ^۰	همگرایی
		تغییر کاربری اراضی در اثر فعالیت‌های گردشگری برای ایجاد هتل، پارک آبی	۰.۴۲۲	تائید H ^۰	۰.۰۹۱	تائید H ^۰	همگرایی
		افزایش فضاهای تفریحی و ورزشی	۰.۶۳۶	تائید H ^۰	۰.۰۰۱	رد H ^۰	واگرایی
		ایجاد فضاهای درمانی و بهداشتی	۰.۹۶۵	تائید H ^۰	۰.۰۰۱	رد H ^۰	واگرایی
		کاهش اراضی زیرکشت محصولات کشاورزی و اختصاص آن به فعالیت‌های گردشگری	۰.۰۳۹	رد H ^۰	۰.۰۰۰	رد H ^۰	همگرایی
	حفظ آستانه ظرفیت و تحمل محیطی، مخاطرات محیطی و زمین ساخت اقلیمی	حفظ اکوسیستم‌ها، پارک‌های ملی و مناطق حفاظت شده	۰.۱۸۶	تائید H ^۰	۰.۰۱۱	رد H ^۰	واگرایی
		حفظ و نگهداری گونه‌های گیاهی براساس استانداردهای محیطی	۰.۴۳۷	تائید H ^۰	۰.۰۰۰	رد H ^۰	واگرایی
		توسعه و افزایش اقامتگاه‌ها، هتل‌ها و مراکز مهمانپذیر	۰.۱۷۱	تائید H ^۰	۰.۸۳۸	تائید H ^۰	همگرایی همسانی
		افزایش امکانات اساسی و رفاهی برای باز دیدکنندگان (آبریزگاه، کترینگ، پارکینگ)	۰.۴۹	تائید H ^۰	۰.۰۰۶	تائید H ^۰	همگرایی
		کاهش سایت‌های مناطق گردشگری واقع در مناطق خطر ناک و ریسک پذیر	۰.۷۴۷	تائید H ^۰	۰.۸۶۱	تائید H ^۰	همگرایی
	توسعه زیرساخت و کیفیت دستاوردها	ایجاد مکان‌های گردشگری برخوردار از سیستم جمع آوری و دفع صحیح فاضلاب	۰.۲۵۷	تائید H ^۰	۰.۸۶۱	تائید H ^۰	همگرایی
		بهینه سازی طرح‌های مدیریت فاضلاب	۰.۰۸۵	تائید H ^۰	۰.۰۰۶	تائید H ^۰	همگرایی

* نتایج بر اساس آزمون‌های آماری کندال *b*، *c*، گاما و اسپیرمن می‌باشد.

ایجاد فضاهای درمانی و بهداشتی، حفظ اکوسیستم‌ها، پارک‌های ملی و مناطق حفاظت شده، حفظ و نگهداری گونه‌های گیاهی براساس استانداردهای محیطی؛ به طوری که از دیدگاه مسوولان با رد فرض H^0 ، مورد تأیید قرار نگرفته، اما از نظر مردم فرض H^0 (فقدان رابطه متغیرها) تأیید شده است. این بدان معنا است که از دیدگاه مسوولان ۳ شاخص فوق که برای ایجاد گردشگری پایدار مؤثر می‌نماید، در روستاهای مورد مطالعه وجود دارد، ولی از نظر مردم چنین نیست.

د) بعد نهادی

در هر مکانی که گردشگری گسترش می‌یابد، نیاز به مدیریت اجرایی و دست‌اندرکاران گردشگری بخصوص گردشگری روستایی وجود دارد و به یک حمایت از طرف آنان و نیز به افزایش مشارکت جامعه محلی و غیر دولتی برای پیشبرد اهداف گردشگری و رسیدن به یک گردشگری بادوام و پایدار که مشارکت متقابل و سودمندی برای مردم و مسوولان به همراه داشته باشد، نیازمند است، با توجه به فرضیه چهارم:

H^0 = بین پایداری گردشگری در نواحی روستایی و شاخص‌های نهادی گردشگری پایدار در نواحی روستایی رابطه معناداری وجود ندارد.

H_1 = بین پایداری گردشگری در نواحی روستایی و شاخص‌های نهادی گردشگری پایدار در نواحی روستایی رابطه معناداری وجود دارد.

بنابراین سعی شده تا با تبیین فرضیات، تأثیرات محیطی - کالبدی گردشگری پایدار روستایی با هدف زیر مورد آزمون قرار گیرد:

برنامه ریزی، ظرفیت نهادی و کیفیت دسترسی توسط پنج متغیر (افزایش تعداد نهادهای غیردولتی و محلی در عرصه گردشگری که در جوامع محلی اداره می‌شود، وجود مراکز اطلاعات بازدیدکنندگان و گردشگران آرایه دهنده اطلاعاتی همانند بروشورها، پانل‌ها، توره‌های هدایت شده، مسیرها، علائم طول مسیرها، تعداد و زبان علائم، افزایش سطح آموزش

به منظور آزمون بعد کالبدی و محیطی از ۱۲ شاخص استفاده شده که در قالب ۱۲ سوال در پرسشنامه مطرح و از دو دیدگاه مورد بررسی قرار گرفته است (جدول ۵). نتایج آزمون معناداری شاخص‌های محیطی - کالبدی فرضیه فرعی سوم در سطح معناداری آلفا ۰.۰۵ نشان می‌دهد که ۷ متغیر گسترش اراضی متعلق به فعالیت‌های گردشگری مانند خانه‌های دوم و ویلاقی، تغییر کاربری اراضی در اثر فعالیت‌های گردشگری برای ایجاد هتل و پارک آبی، توسعه و افزایش اقامتگاه‌ها، هتل‌ها و مراکز مهمانپذیر، افزایش امکانات اساسی و رفاهی برای بازدیدکنندگان (آبریزگاه، کترینگ، پارکینگ)، کاهش سایت‌های مناطق گردشگری واقع در مناطق خطرناک و ریسک‌پذیر، ایجاد مکان‌های گردشگری برخوردار از سیستم جمع آوری و دفن صحیح فاضلاب، بهینه سازی طرح‌های مدیریت فاضلاب، نتایج حاصل مبین این مطلب است که دیدگاه مردم و مسوولان از همسانی برخوردار است، به طوری که در هر دو جامعه میزان احتمال محاسبه شده با ۹۵٪ اطمینان بزرگ‌تر از ناحیه رد در سطح آلفا ۰/۰۵ است، لذا نمی‌توان از دیدگاه مردم و مسوولان، فرض H^0 را به نفع H_1 رد نمود و پذیرفت که رابطه معناداری بین آنها وجود دارد. این بدان معنا است که از نظر هر دو گروه مشارکت کننده ۷ شاخص مذکور برای ایجاد یک گردشگری پایدار در روستاهای مورد مطالعه لحاظ نگردیده و وجود ندارد و همچنین ۱ متغیر کاهش اراضی زیر کشت محصولات کشاورزی و اختصاص آن به فعالیت‌های گردشگری، فرضیه H_1 که به وجود رابطه معنادار میان دو متغیر فوق و ایجاد گردشگری پایدار در روستاهای مورد مطالعه، دیدگاه مردم و مسوولان از همسانی برخوردار است و این بدان معناست که ۱ شاخص فوق که برای ایجاد گردشگری پایدار روستایی لازم و ضروری است، از نظر هر دو دیدگاه در روستاهای مورد مطالعه وجود دارد، اما در ۳ متغیر دیگر از نظر دو گروه مشارکت کننده ناهمسانی دیده می‌شود: افزایش فضاهای تفریحی و ورزشی،

نگهبانان، راهنماها، اطلاعات، کترینگ، مدیریت و مانند آن، افزایش برنامه‌ریزی توسعه یا کاربرد زمین جهت مصارف گردشگری، وجود طرح جامع گردشگری برای توسعه منطقه و گردشگری پایدار در فرآیند برنامه. به منظور آزمون بعد نهادی از ۵ شاخص استفاده گردیده که در قالب ۵ سوال در پرسشنامه مطرح و از دو دیدگاه مورد بررسی قرار گرفته و در جدول ۶ آزمون و نتایج کلی آنها نشان داده شده است. نتایج آزمون معناداری شاخص‌های نهادی فرضیه فرعی چهارم در سطح معناداری آلفا ۰/۰۵ نشان می‌دهد که چهار متغیر افزایش تعداد نهادهای غیردولتی و محلی در عرصه گردشگری که در جوامع محلی اداره می‌شود، افزایش سطح آموزش (نگهبانان، راهنماها، اطلاعات، کترینگ، مدیریت و مانند آن)، افزایش برنامه‌ریزی توسعه یا کاربرد زمین برای مصارف گردشگری، وجود طرح جامع گردشگری برای توسعه منطقه و گردشگری پایدار در فرآیند برنامه‌ریزی محیطی و اجتماعی. نتایج حاصل مبین این مطلب است که دیدگاه مردم و

مسوولان از همسانی برخوردار است، به طوری که در هر دو جامعه میزان احتمال محاسبه شده با ۹۵٪ اطمینان بزرگ‌تر از ناحیه رد در سطح آلفا ۰/۰۵ است. لذا نمی‌توان از دیدگاه مردم و مسوولان، فرض H^0 را به نفع H_1 رد نمود و پذیرفت که رابطه معناداری بین آنها وجود دارد. این بدان معناست که از نظر هر دو گروه مشارکت کننده، چهار شاخص مذکور برای ایجاد یک گردشگری پایدار در روستاهای مورد مطالعه لحاظ نگردیده و وجود ندارد، اما در یک متغیر دیگر از نظر دو گروه مشارکت کننده ناهمسانی دیده می‌شود به طوری که از دیدگاه مسوولان، گردشگری بر شاخص وجود مراکز اطلاعات بازدیدکنندگان و گردشگران ارایه دهنده اطلاعاتی همانند بروشورها، پانل‌ها، تورهای هدایت شده، مسیرها، علائم (طول مسیرها، تعداد و زبان علائم)، با رد فرض H^0 ، مورد تأیید قرار گرفته، اما از نظر مردم فرض H^0 (فقدان رابطه بین دو متغیر) تأیید شده است.

جدول ۶: شاخص‌های نهادی ارزیابی پایداری گردشگری روستایی

مفهوم اصلی	مؤلفه نهادی	شاخص‌های نهادی	Sig. (مردم)	نتیجه آزمون	Sig. (مسوولان)	نتیجه آزمون	مقایسه دو دیدگاه
ارزیابی شاخص‌های گردشگری پایدار از بعد نهادی	مدیریت و برنامه‌ریزی، ظرفیت نهادی و کیفیت دسترسی	افزایش تعداد نهادهای غیر دولتی و محلی در عرصه گردشگری که در جوامع محلی اداره می‌شود	۰.۹۳۷	تأیید H^0	۰.۸۷۹	تأیید H^0	همگرایی
		وجود مراکز اطلاعات بازدیدکنندگان و گردشگران، ارایه دهنده اطلاعاتی همانند بروشورها، پانل‌ها، تورهای هدایت شده، مسیرها، علائم (طول مسیرها، تعداد و زبان علائم)	۰.۸۲۹	تأیید H^0	۰.۰۱۱	رد H^0	واگرایی
		افزایش سطح آموزش (نگهبانان، راهنماها، اطلاعات، کترینگ، مدیریت و مانند آن)	۰.۲۷۱	تأیید H^0	۰.۱۰۶	تأیید H^0	همگرایی
		افزایش برنامه‌ریزی توسعه یا کاربرد زمین برای مصارف گردشگری	۰.۷۰۱	تأیید H^0	۰.۰۰۶	تأیید H^0	همگرایی
		وجود طرح جامع گردشگری برای توسعه منطقه و گردشگری پایدار در فرآیند برنامه‌ریزی محیطی و اجتماعی	۰.۱۹۹	تأیید H^0	۰.۰۰۶	تأیید H^0	همگرایی

* نتایج بر اساس آزمون‌های آماری کندال b ، c ، گاما و اسپیرمن می‌باشد.

نتیجه گیری

امروزه پایداری به نحو گسترده‌ای به عنوان رویکردی بنیادین، برای هر نوع توسعه از جمله توسعه گردشگری روستایی پذیرفته شده، چرا که گردشگری به شکل سنتی خود دارای آثار منفی در ابعاد مختلف است؛ اما توسعه همه جانبه گردشگری پایدار با در نظر گرفتن ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، محیطی- کالبدی و نهادی می‌تواند زمینه ساز توسعه پایدار باشد. گردشگری روستایی، ترکیب محیط زیست روستایی، فعالیت‌های مزرعه و فرهنگ خاص موجود در روستا به منظور فراهم ساختن زمینه تفریح و تنوع برای گردشگران و ایجاد فرصتی برای افراد محلی در کسب درآمد بیشتر بدون تخریب محیط زیست طبیعی روستایی است. بنابراین برای ایجاد پایداری گردشگری روستایی نیاز به بررسی شاخص‌های پایداری گردشگری است تا به عنوان ابزاری برای طراحی برنامه‌های آینده در اختیار برنامه‌ریزان و تصمیم گیران قرار گیرد. بر این اساس در تحقیق حاضر ابتدا طیف گسترده‌ای از شاخص‌ها (حدود ۱۲۴ شاخص) انتخاب و در مرحله بعد، با روش دلفی و در نهایت خلاصه سازی و ادغام آنها، تعداد شاخص‌های انتخابی به ۴۲ مورد رسید و بر اساس آن پرسشنامه تهیه شد. اعتبار سوالات با آزمون تحلیل عاملی KMO بین ۰/۸۰- ۰/۵۵ و پایایی کلی پرسشنامه با آزمون آلفای کرونباخ که در پرسشنامه مردم ۰/۸۵ و در پرسشنامه مسوولان ۰/۹۲ بود، سنجش و مورد تأیید قرار گرفت. شاخص‌های انتخابی به عنوان متغیر وابسته در قالب ۴۲ سوال و گردشگری پایدار روستایی، به عنوان متغیر مستقل در قالب یک سوال با روش آماری همبستگی (کنندال b,c، اسپیرمن، گاما) و نظر سنجی دو گروه مشارکت کننده (مردم و مسوولان) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نظرات هر دو دیدگاه در ۲۵ شاخص از ابعاد مختلف از

همسانی (همگرایی) و در ۱۷ شاخص از ناهمسانی (واگرایی) برخوردارند.

از بعد اقتصادی ۵ متغیر، از بعد اجتماعی- فرهنگی ۶ متغیر، از بعد کالبدی و محیطی ۷ متغیر و از بعد نهادی ۴ متغیر، از نظر دو دیدگاه H^o مورد تأیید قرار گرفته است. بنابراین جزو شاخص‌هایی محسوب می‌شوند که در تأیید H^o از همسانی برخوردارند. به طوری که میزان درجه اهمیت محاسبه شده در هر دو جامعه، بزرگ‌تر از ناحیه رد در سطح آلفا ۰/۰۵ است. بنابراین ۲۲ متغیر یادشده که برای ایجاد پایداری گردشگری روستایی لازم و ضروری می‌نماید، از نظر هر دو دیدگاه در روستاهای مورد مطالعه لحاظ نشده است.

در عین حال شاخص‌هایی که در رد H^o از همسانی برخوردارند، عبارتند از بعد اجتماعی- فرهنگی ۲ متغیر، بعد کالبدی و محیطی ۱ متغیر و از بعد اقتصادی و نهادی متغیری وجود ندارد. در ۳ متغیر یادشده، نتایج آزمون معناداری H^o کوچکتر از سطح آلفا ۰/۰۵ است و نشان می‌دهد فرضیه H₁ که به وجود رابطه معنادار میان متغیرهای فوق دلالت می‌کند و برای ایجاد گردشگری پایدار روستایی لازم و ضروری است، از نظر هر دو دیدگاه در روستاهای مورد مطالعه وجود دارد.

همسانی ۲۲ مورد از مجموع شاخص‌های مورد استفاده در پژوهش حاضر، با توجه به تحلیل صورت گرفته در روستاهای مورد مطالعه، از قوت خوبی برخوردار است. از این رو می‌توان گفت که رد یا تأیید آنها قابل تأمل است. به عنوان مثال وجود شاخص کاهش اراضی زیرکشت محصولات کشاورزی و اختصاص آن به فعالیت‌های گردشگری، از نظر هر دو دیدگاه تأیید شده است که عینیت آن در مطالعات میدانی در منطقه مورد مطالعه به روشنی قابل درک است.

جدول ۷: جدول همگرایی (همسانی) در رد و تأیید H^0 از نظر دو دیدگاه مردم و مسوولان

انواع شاخص‌ها	تعداد شاخص‌ها	شاخص‌های رد شده H^0 از هر دو دیدگاه	شاخص‌های تأیید شده H^0 از هر دو دیدگاه
اقتصادی	۱۱	۰	۵
اجتماعی - فرهنگی	۱۴	۲	۶
محیطی - کالبدی	۱۲	۱	۷
نهادی	۵	۰	۴
جمع	۴۲	۳	۲۲

منبع: یافته‌های تحقیق

از نظر مردم شاخص‌های فوق در روستاهای مورد مطالعه وجود دارد ولی از نظر مسوولان چنین نیست. ناهمسانی این ۱۷ شاخص در وجود یا نبودشاخص-ها و تناقض آنها از نظر مردم و مسوولان بدین دلیل است که اولاً مردم به صورت فردی و شخصی به تأثیرات گردشگری در روستاها نگاه می‌کنند (بدین صورت که آیا گردشگری برای خود یا خانواده آنها تأثیر داشته و/یا نداشته است)، در صورتی که مسوولان تأثیرات ناشی از گردشگری را در کل ناحیه و کل روستاها مورد ارزیابی قرار می‌دهند؛ ثانیاً مسوولان از زندگی مردم روستایی اطلاع دقیقی ندارند؛ از این گذشته، مسوولان معتقدند رشد گردشگری سبب ایجاد زیرساخت‌ها به صورت کلی در استان بویژه در شهرستان شهرکرد به عنوان مرکز استان بوده است و پیش‌بینی‌هایی در طرح‌های جامع گردشگری برای ایجاد جاذبه‌های گردشگری همچون پارک آبی، پیست اسکی و مانند آن در نظر گرفته‌اند ولی چون مردم از این برنامه‌ها و طرح‌ها آگاهی ندارند و در نهایت از آینده و دورنمای آن مطلع نیستند، این تفاوت دیدگاه بین مردم و مسوولان وجود دارد.

شاخص‌هایی که H^0 از دیدگاه مردم تأیید و از دیدگاه مسوولان رد شده و از ناهمسانی برخوردارند: از بعد اقتصادی ۴ متغیر، از بعد اجتماعی - فرهنگی ۳ متغیر، از بعد محیطی - کالبدی ۴ متغیر و از بعد نهادی ۱ متغیر وجود دارد. نتایج آزمون معناداری از نظر مردم H^0 بزرگتر از ناحیه رد سطح آلفا ۰/۰۵ و از نظر مسوولان H^0 کوچکتر از ناحیه رد سطح آلفا ۰/۰۵ است و از نظر مسوولان شاخص فوق که برای ایجاد گردشگری پایدار مؤثر می‌نماید، در روستاهای مورد مطالعه وجود دارد ولی از نظر مردم چنین نیست. ۲ متغیر از بعد اقتصادی و ۳ متغیر از بعد اجتماعی - فرهنگی مجموع شاخص‌هایی هستند که از دیدگاه مردم رد و از دیدگاه مسوولان تأیید شده و از ناهمسانی برخوردارند لیکن از بعد محیطی - کالبدی و نهادی نیز ناهمسانی میان دیدگاه‌ها وجود ندارد. در متغیرهای فوق، نتایج آزمون معناداری از نظر مسوولان H^0 بزرگتر از ناحیه رد سطح آلفا ۰/۰۵ و از نظر مردم H^0 کوچکتر از ناحیه رد سطح آلفا ۰/۰۵ است. بنابراین

جدول ۸: جدول واگرایی (ناهمسانی) در رد و تأیید H° از نظر دو دیدگاه مردم و مسوولان

انواع شاخص‌ها	تعداد شاخص‌ها	شاخص‌هایی که H° از دیدگاه مردم رد و توسط مسوولان تأیید شده	شاخص‌هایی که H° از دیدگاه مردم تأیید و از نظر مسوولان رد شده
اقتصادی	۱۱	۲	۴
اجتماعی- فرهنگی	۱۴	۳	۳
محیطی- کالبدی	۱۲	۰	۴
نهادی	۵	۰	۱
جمع	۴۲	۵	۱۲

منبع: یافته‌های تحقیق

- شریف زاده، ابوالقاسم و همایون مرادنژاد (۱۳۸۱)، توسعه پایدار و توریسم روستایی، ماهنامه اجتماعی اقتصادی جهاد، خرداد و تیر، شماره ۲۵۱-۲۵۰.

- قادری، اسماعیل (۱۳۸۲)، نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی پایدار، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، به راهنمایی عبدالرضا رکن الدین افتخاری.

- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری (۱۳۸۵)، سالنامه آماری استان چهارمحال بختیاری.

در نهایت با سنجش معناداری و آزمون شاخص-های پایداری مورد بررسی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، محیطی- کالبدی و نهادی از مجموع ۴۲ شاخص از دیدگاه مردم ۸ شاخص و از دیدگاه مسوولان ۱۵ شاخص از ۴۲ شاخص اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، محیطی- کالبدی و نهادی تأیید شده است.

منابع و مأخذ

- ازکیا، مصطفی (۱۳۷۴)، جامعه شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستایی ایران، انتشارات اطلاعات، تهران.
- افتخاری، عبدالرضا رکن الدین، اسماعیل قادری (۱۳۸۱)، نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چارچوب‌های نظریه‌ای)، فصلنامه مدرس علوم انسانی، شماره ۶، تهران.
- افتخاری، عبدالرضا رکن الدین (۱۳۷۸)، مطالعات طرح جامع تقسیمات کشوری، مطالعات اقتصادی: گزارش گردشگری، اداره تقسیمات کشوری وزارت کشور، تهران.
- افتخاری، عبدالرضا رکن الدین (۱۳۷۳)، دیدگاه‌های موجود در توسعه و توسعه روستایی، مجموعه مقالات هفتمین کنگره جغرافیادانان ایران، مؤسسه جغرافیایی دانشگاه تهران، تهران.
- پاپلی یزدی، محمد حسین، محمد امیر ابراهیمی (۱۳۸۱)، نظریه‌های توسعه روستایی، انتشارات سمت، تهران.
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۷)، توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران.
- Akca, Hasan, 2006, Assessment of Rural Tourism in Turkey Using SWOT Analysis, Journal of Applied Sciences, 6 (13).
- Bell, S. & Morse S., 2003, Measuring Sustainability: Learning by doing, Earthscan, London.
- Castellani, Valentina, 2010, Development of methodologies and indicators to assess sustainability in tourism and agriculture, Department of Environmental Science and Technology, PhD Thesis, University of Milano.
- Choi, H.S & Sirakaya, E., 2006, Sustainable Indicators for Managing Community Tourism, Tourism Management, Vol. 27.
- Duim, V.R. van der, 2005, Tourism Scapes: An Actor-network Perspective on Sustainable Tourism Development, Wageningen: WUR Wageningen.
- Ko, T. G., 2005, Development of a Tourism Sustainability, Annals of Tourism Research, 28(3).
- LEPAE, 1998, Towards Indicators of Sustainable Development, Chemical Engineering Department, University of Porto Rua dos Bragas, Portugal.

- Iendonesra, Annals of Tourism Research, Vol. 27, No. 3.
- Yarkova, Y. And Stoykova, B., 2008, Sustainability of Rural Tourism In The Smolyan Municipality of Bulgaria, Department of Regional Development, Trakia University, Trakia Journal of Sciences, Vol. 6, No. 3.
 - Yunis, E., 2004, Sustainable Tourism and Poverty Alleviation, Paper presented at the Worhld Bank- ABCDE Conference-Europe. Brussels, 10 MAY.
 - Mason M. C., Van der Borg J. ,1999, Sustainable Tourism Development in Rural Areas. The Case of the Dolomite Basin, Italy.
 - Rattanasuwongchai, N., 1998, Rural Tourism- the Impact on Rural Communities: II. Thailand, Food & Fertilizer Technology Center.
 - Teye, V., Sonmez, S. F., & Sirakaya, E. ,2002, Residents' attitudes toward tourism development: Annals of Tourism Research, Vol. 29(3), Jul.
 - Walpole M.J. and Goodwin H. ,2000, Local economic impacts of Dragon Tourism in